

SHAHAR YO‘LLARI VA KO‘CHALARINI
KO‘KALAMZORLASHTIRISH MONITORINGIDA DAVLAT NAZORATI

t.f.d., prof. **Sodiqov Ibrohim Solihovich**, assistant

Ergashova Mohichexra Ziyadulla qizi

Toshkent davlat transport universiteti

Annotatsiya. Shahar hududlari hajmi, zichligi va aholisining ortishi bilan yashil maydonlar barqarorlik va yashash uchun tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shunga qaramay, ko‘p hollarda iqlim o‘zgarishi bilan qo‘shilgan urbanizatsiya jarayonlari shahar shahar yo‘llari va ko‘chalaridagi o‘simliklarni ushlab turishga kuchaymoqda. Ushbu maqola shahar yashil maydonlarini ta'minlashda mahalliy davlat organlari vazifalarini tahlil qilishga qaratilgan.

Abstract. As urban areas grow in size, density, and population, green spaces are becoming increasingly important for sustainability and livability. Nevertheless, in many cases, urbanization processes, coupled with climate change, are intensifying the suppression of vegetation on urban roads and streets. This article aims to analyze the tasks of local government bodies in providing urban green spaces.

Аннотация. По мере того, как городские территории растут в размерах, плотности и численности населения, зеленые насаждения становятся все более важными для устойчивости и пригодности для жизни. Тем не менее, во многих случаях процессы урбанизации вкупе с изменением климата усиливают подавление растительности на городских дорогах и улицах. Целью данной статьи является анализ задач органов местного самоуправления по обеспечению городских озеленений.

Kalit so‘zlar: yo‘l-transport infratuzilmasi, tabiiy tuproq-iqlim sharoitlar, daraxtlar, butalar, samarali monitoring, xiyobonlar, parklar, markaziy ko‘chalar, Shahar yo‘llari va ko‘chalarini ko‘kalamzorlashtirish monitoringi.

Keywords: road transport infrastructure, natural soil-climate conditions, trees, bushes, effective monitoring, monitoring of greening of avenues, parks, central streets, city roads, and streets.

Ключевые слова: дорожно-транспортная инфраструктура, естественные почвенно-климатические условия, деревья, кустарники, эффективный мониторинг, контроль озеленения аллей, парков, центральных улиц, городских дорог и улиц.

Kirish. Mamlakatni modernizatsiya qilish jarayonlari har qadamda ko‘rinib turibdi va o‘z natijasini bermoqda. Shahar va qishloqlarning qiyofasi o‘zgarmoqda, yangi turar joylar, ravon zamonaviy yo‘llar qurilmoqda. Respublikada keyingi yillarda amalga oshirilayotgan va mintaqalarning iqtisodiy salohiyatini oshirishga va shahar va qishloqlar qiyofasini tubdan o‘zgartirishga qaratilgan keng ko‘lamli ijtimoiy-iqtisodiy islohotlar o‘z navbatida yo‘l-transport infratuzilmasini yanada jadal rivojlantirishni talab qilmoqda.

Ko‘kalamzorlashtirilgan hudud atrof–muhit shakllanishida ishtirok etsada, u avvalambor tabiiy tuproq-iqlim sharoitlari va inson faoliyatiga bo‘ysunadi [1].

Shahar yo‘llari va ko‘chalarini ko‘kalamzorlashtirish ustidan davlat nazorati barqaror shahar rivojlanishiga erishish va aholi uchun yanada sog‘lom va yashash uchun qulay muhit yaratish uchun juda muhimdir [2]. Shahar hududlarini, shu jumladan shahar yo‘llari va ko‘chalarini ko‘kalamzorlashtirish shahardagi havo sifatini yaxshilash, issiqlik orollari ta‘sirini kamaytirish, iqlim o‘zgarishi ta‘sirini yumshatish va umumiy estetikani yaxshilash uchun daraxtlar, butalar va boshqa o‘simliklarni strategik tarzda ekishni o‘z ichiga oladi. Biroq, samarali monitoring va amalga oshirish mexanizmlarisiz, ushbu ishlar amalga oshirilmasligi yoki to‘g‘ri saqlanishi mumkin emas [2].

Tadqiqot metodologiyasi: O‘zbekistonda ko‘kalamzorlashtirish va obodonlashtirish bo‘yicha muammo va kamchiliklar bir nechta turlarga ajratildi:

Tahlil va natijalar: *Birinchi:* “moliyalashtirish manbalarining cheklanganligi”. Obodonlashtirish ishlari mahalliy budjetdan ajratiladigan mablag‘lar hisobiga, boshqacha aytganda soliq to‘lovchilarning mablag‘lari hisobiga amalga oshiriladi. Bunda, yer egalari va yerdan foydalanuvchilar tutash hududlarni obodonlashtirishda hech qanday majburiyat olmaydi.

Ikkinchi: “obodonlashtiriladigan hududlarning aniq maydoni belgilanmagan”. Obodonlashtiriladigan hududlar passportlarining holati qoniqarsiz ahvolda. Tahlillar natijasida haqiqiy obodonlashtiriladigan maydonlar hajmi passportda qayd qilingan maydonlardan bir necha marotaba katta ekanligini ko‘rsatdi.

Ayrim turdagi maydonlar, xususan, aholi punktlarining markazlari (xiyobonlar, parklar, markaziy ko‘chalar) qisman obodonlashtirish boshqarmalari, davlat organlari, aholi va tadbirkorlik subyektlari tomonidan obodonlashtirilayotgan bo‘lsa, hududlarning qolgan qismi esa qarovsiz holda.

Uchinchi: “Ish yuklamasi haddan ortiq”. Obodonlashtirish boshqarmalarining ish hajmi ularning mavjud imkoniyatlaridan 3-4 marta yuqoriligi, ularning ish sifatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatadi. Me‘yorga muvofiq 1 xodimning 1 kunda

hududlarni tozalash maydoni 3.500 m² tashkil etishi lozim, biroq amalda o‘rtacha yuklama 9.997 m² tashkil etib, o‘rnatilgan me‘yordan deyarli 3 marotaba oshadi [3].

To‘rtinchidan “monitoringning mavjud emasligi hamda eskirgan texnika”. Respublikada obodonlashtirish boshqarmalari balansida jami 4.522 ta texnikalar mavjud bo‘lib, ulardan 888 tasi yoki 20% nosoz ahvolda.

Vaqt, moddiy va mehnat resurslarini sezilarli darajada tejaydigan, shuningdek obodonlashtirish ishlari sifatini oshiradigan hududlarni monitoring qilish mexanizmi mavjud emas.

Beshinchidan “davlat-xususiy sheriklik, ausorsing va jamoatchilik nazorati elementlari mavjud emas”. Davlat-xususiy sheriklik elementlarining mavjud emasligi, qo‘shimcha samarali resurslarni jalb etish imkoniyatini cheklaydi. Mazkur sheriklikni alohida talablar asosida joriy etish xususiy sektorning moddiy-texnika va mehnat resurslarini jalb etishga imkon yaratadi.

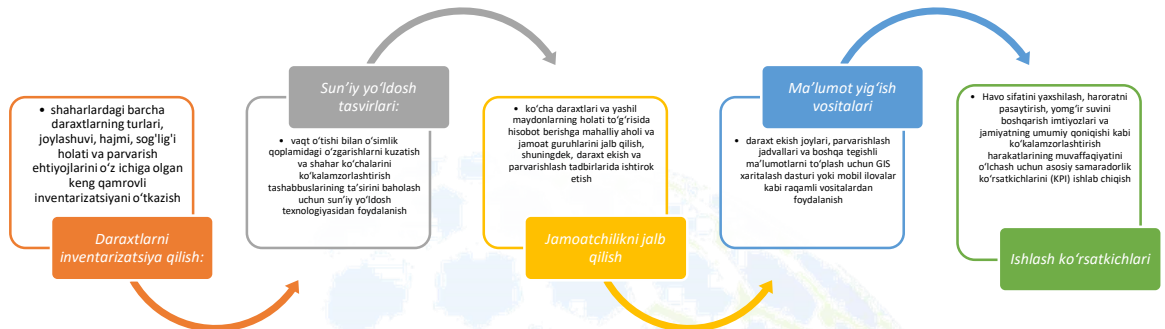
Ko‘kalamzorlashtirish ishlarini tashkil etishda faqat tegishli tashkilotlar emas, balki Shahar yo‘llari va ko‘chalarini ko‘kalamzorlashtirishda aholining ishtiroki ham muhim ahamiyatga ega hisoblanadi.

Davlat nazorati deganda hukumatning shaharsozlik va rivojlanishning turli jihatlarini, jumladan, shahar yo‘llari va ko‘chalarini ko‘kalamzorlashtirishni nazorat qilish va tartibga solish bo‘yicha vakolat va mas‘uliyati tushuniladi. Bu yashil infratuzilmani amalga oshirish bo‘yicha siyosatlar, yo‘riqnomalar, qoidalar va standartlarni belgilash, ushbu qoidalarga rioya etilishini nazorat qilish, rioya qilish yoki rioya qilmaslik uchun moliyaviy rag‘batlantirish yoki jarimalar berish va yashil tashabbuslar maqsadga muvofiq amalga oshirilishini ta‘minlash uchun tekshirishlarni o‘z ichiga olishi mumkin [4].

Shahar yo‘llari va ko‘chalarini ko‘kalamzorlashtirish monitoringi - bu shahar muhitida yashil maydonlarning holati va rivojlanishini nazorat qilish jarayoni. Bu ekologik vaziyatni yaxshilash, qulay shahar muhitini yaratish va bioxilma-xillikni saqlash uchun muhim vazifadir. Shahar ko‘chalarini ko‘kalamzorlashtirish monitoringi doirasida yashil maydonlarni o‘rganish, ularning holatini tahlil qilish, muammolarni aniqlash va o‘simliklarni parvarish qilishni yaxshilash, yashil maydonlarni kengaytirish chora-tadbirlarini ishlab chiqish amalga oshirilmoqda. Monitoringning yana bir muhim jihatini – o‘simliklar salomatligini saqlash va shaharning estetik qiyofasini saqlash maqsadida shaharda daraxt va buta ekish qoidalariga rioya etilishini nazorat qilishdan iborat [5].

Shahar ko‘chalarini ko‘kalamzorlashtirish monitoringi shaharlarda o‘simliklarni ko‘paytirish bo‘yicha daraxt ko‘chatlarini ekish, yashil infratuzilmani o‘rnatish va boshqa barqaror amaliyotlarni amalga oshirish bo‘yicha sa‘y-

harakatlarning borishi va samaradorligini kuzatishni o'z ichiga oladi. Shahar ko'chalarini ko'kalamzorlashtirishni monitoring qilishning ba'zi usullari ishlab chiqildi [6].

1-rasm. Shahar yo'llari va ko'chalarini ko'kalamzorlashtirish monitoringi

Ushbu va boshqa usullar orqali shahar ko'chalarini ko'kalamzorlashtirish ishlarini muntazam kuzatib borish orqali mahalliy hokimiyatlar o'zlarining barqarorlik maqsadlariga erishilishini va shaharlar yanada sog'lom va jonli yashash joylariga aylanishini ta'minlashi mumkin.

Shahar yo'llari va ko'chalarini ko'kalamzorlashtirishni monitoring qilishda davlat nazoratining asosiy yo'nalishlaridan biri yashil infratuzilmani amalga oshirish bo'yicha aniq maqsad va vazifalarni belgilashdan iborat. Bu daraxt soylarining qoplanish foizi bo'yicha vazifalarni belgilash, har yili ma'lum miqdordagi daraxtlar ekilishini ta'minlash yoki yashil maydonni yangi ishlanmalarga kiritish bo'yicha ko'rsatmalarni o'z ichiga olishi mumkin.

Davlat nazoratining yana bir muhim jihati yashil infratuzilma loyihalari uchun resurslarni ajratishdir. Davlat hokimiyati daraxt ekish tashabbuslari, yashil maydonlarni rivojlantirish yoki parvarishlash faoliyatini qo'llab-quvvatlash uchun grantlar yoki subsidiyalar orqali moliyalashtirishi mumkin.

Moliyaviy yordam ko'rsatishdan tashqari, davlat hokimiyati shahar ko'chalarini ko'kalamzorlashtirish bilan shug'ullanadigan turli manfaatdor tomonlar o'rtasidagi sa'y-harakatlarni muvofiqlashtirishda ham rol o'ynashi mumkin. Bu ko'kalamzorlashtirishning keng qamrovli rejalarini ishlab chiqish va hamma umumiy maqsadlar sari harakat qilishini ta'minlash uchun mahalliy hokimiyat organlari, jamoat guruhlari, notijorat tashkilotlar, xususiy korxonalar va aholi bilan hamkorlik qilishni o'z ichiga olishi mumkin. Davlat nazorati manfaatdor tomonlar o'rtasidagi aloqani osonlashtirishga yordam beradi va yashil infratuzilma loyihalari

ta'sirini maksimal darajada oshirish uchun hamkorlikni rivojlantirishga yordam beradi [7].

Shahar yo'llari va ko'chalarini ko'kalamzorlashtirish bilan bog'liq me'yoriy hujjatlarga rioya etilishini nazorat qilish davlat nazoratining yana bir muhim vazifasidir. Bu daraxtlarning spetsifikatsiyalarga [8] muvofiq ekilganligini ta'minlash uchun muntazam tekshiruvlar o'tkazishni, daraxtlarni muntazam ravishda sug'orish va kesish kabi to'g'ri parvarishlash amaliyotlarini saqlashni o'z ichiga olishi mumkin; invaziv turlarni olib tashlash; yoki qurilish faoliyati davomida daraxtlarni muhofaza qilish bilan bog'liq qoidalarni amalga oshirish.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, davlat nazorati aniq maqsad va vazifalarni belgilab, shahar ko'chalarini ko'kalamzorlashtirishni nazorat qilishda hal qiluvchi rol o'ynashi lozim; moliyaviy yordam ko'rsatish; manfaatdor tomonlar o'rtasidagi sa'y-harakatlarni muvofiqlashtirish; normativ hujjatlarga rioya etilishini nazorat qilish; rioya qilmaslik uchun jazo choralarini qo'llash; tekshiruvlar o'tkazish; yashil infratuzilma ko'rsatkichlari bo'yicha ma'lumotlarni yig'ish; barqaror shahar rivojlanishi maqsadlariga erishish yo'lida ko'rilgan chora-tadbirlar samaradorligini baholash. Umuman olganda, davlat nazorati shaharlarning o'z yo'llari va ko'chalarida yashil infratuzilma tashabbuslarini samarali amalga oshirishini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Vazifalarni belgilash, moliyalashtirishni qo'llab-quvvatlash, muvofiqlikni saqlash va manfaatdor tomonlarning ishtirokini muvofiqlashtirish orqali shtat hukumatlari strategik ko'kalamzorlashtirish sa'y-harakatlari orqali yanada sog'lom, barqaror va yashash uchun qulayroq shahar muhitini yaratishda muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 30.12.2021 yildagi PF-46-son
2. Jim, Chi Yung. "Sustainable urban greening strategies for compact cities in developing and developed economies." *Urban Ecosystems* 16 (2013): 741-761.
3. <https://daryo.uz/2018/09/06/>
4. Foster, Josh, Ashley Lowe, and Steve Winkelman. "The value of green infrastructure for urban climate adaptation." *Center for Clean Air Policy* 750.1 (2011): 1-52.
5. Klobucar, Blaz, et al. "Residential urban trees–socio-ecological factors affecting tree and shrub abundance in the city of Malmö, Sweden." *Urban Forestry & Urban Greening* 62 (2021): 127118.

6. Ronchi, Silvia, and Stefano Salata. "Insights for the enhancement of urban biodiversity using nature-based solutions: the role of urban spaces in green infrastructures design." *Nature-based Solutions for Sustainable Urban Planning: Greening Cities, Shaping Cities*. Cham: Springer International Publishing, 2022. 47-68.
7. Bibri, Simon Elias, John Krogstie, and Mattias Kärrholm. "Compact city planning and development: Emerging practices and strategies for achieving the goals of sustainability." *Developments in the built environment 4* (2020): 100021.
8. Beketov, A. K., Saydametova, F. J., Ergashova, M. Z., & Khalimova, S. R. (2022). FOREIGN EXPERIENCE IN URBAN STREETS MANAGEMENT SYSTEM. *Academic research in educational sciences, 3*(TSTU Conference 1), 891-896.

